

ЧАСТ ОТ СЪКРОВИЩЕ СЪС ЗЛАТНИ И СРЕБЪРНИ СРЕДНОВЕКОВНИ МОНЕТИ (XIV В.) ОТ ЗЕМЛИЩЕТО НА СЕЛО АЛЕКСАНДРОВО, ЛОВЕШКО

Владимир Пенчев

През 1948 г., в землището на село Александрово, Ловешко, при копане на пръст за изработване на тухли, било изкопано глинено гърненце със златни и сребърни монети от XIV в. За намирането на съкровището е съобщено в бюлетина за колективните монетни находки, издаван в ИАИ¹. От тази находка, чието цялостно съдържание остава за съжаление завинаги неизвестно, били изпратени в тогавашния Народен музей в София три златни византийски перпери на императорите Андроник II Палеолог с Андроник III Палеолог, тринадесет сребърни български аспри от типа “Иван Александър с Михаил Асен” и един сребърен пръстен. Те се съхраняват в нумизматичния фонд на АИМ при БАН, под инвентарен № CLVI – 1957 и са предмет на настоящата публикация². Описанието им даваме в следния

КАТАЛОГ

ВИЗАНТИЙСКИ МОНЕТИ

Перпери на Андроник II Палеолог с Андроник III Палеолог (1325 – 1328 г.) – 3 броя.

1. **Лице:** Знаци от двете страни на фигурата на Богородица (табл. I, 1). Допоясно изображение на Богородица

Оранта, с нимб, туника и мафорион, насреща, представена в средата на изображените в кръгов план крепостни стени на Константинопол, които са фланкирани от четири групи от по три кули.

Опако: Надпис (табл. I, 2). Андроник II (вляво) и Андроник III (вдясно), коленичили насреща, от двете страни на изправения насреща Христос, който ги коронясва. Двата императори са с бради, със стеми, сакоси и лороси. Ръцете им са протегнати молитвено към Христос. Христос е с нимб, туника и мантия.

Диаметър 21 – 25 мм. Тегло 4, 03 г (обр. 1)³.

2. **Лице:** Знаци от двете страни на фигурата на Богородица (табл. I, 3). Изображението е като при лицевата страна на № 1, но е отпечатано с друга лицева матрица.

Опако: Надписът, с изключение на инициалите на Христос, е заменен с чертички и точки (табл. I, 4). Изображението е като при обратната страна на № 1, но е отпечатано с друга обратна матрица. Спукана. Диаметър 22 – 25 мм. Тегло 4, 38 г (обр. 2)⁴.

3. **Лице:** Знаци от двете страни на фигурата на Богородица (табл. I, 5).

Изображението е като при лицевата страна на № 1, но е отпечатано с трета лицева матрица.

Опако: Надпис (табл. I, 6). Изображението е като при обратната страна на № 1, но е отпечатано с трета обратна матрица.

Част от периферията е вторично орязана. Диаметър 19 – 22 мм. Тегло 4,21 г (обр. 3)⁵.

БЪЛГАРСКИ МОНЕТИ

Аспри от типа “Иван Александър с Михаил Асен” – 13 броя.

Както изтъкнахме в началото, всичките 13 български монети, влизащи в състава на запазената част от находката от село Александрово, която публикуваме понастоящем, са аспри от типа “Иван Александър с Михаил Асен”. Това е II тип на сребърните монети на цар Иван Александър⁶. Неговото описание е следното:

Лице: IC/XC. Христос, с дълги коси, брада и мустаци, с нимб, туника и мантия, прав, насреща. Двете му ръце са разперени встрани за благословия. Зад гърба му има престол без облегало. Вляво от изображението е изписан монограмът на името Александър, а вдясно – монограмът на титлата цар (при всичките 13 екземпляра той е изписан в негативна форма).

Опако: Изображение: Царят (вляво) и синът му (вдясно), прави, насреща, държащи помежду си знаме с дълга дръжка, която е разтроена в долния си край. Долу, от двете страни на дръжката има по една многолъчна звезда. И двамата владетели са със стеми, сакоси с маниакиони и лороси. Всеки от тях държи по един скиптер с кръст.

Надписи: Горе, вляво от дръжката на знамето, е изписан монограмът на името Александър, а вдясно – монограмът на

титлата цар (при всичките 13 екземпляра той е изписан в негативна форма). Долу, вляво от фигурата на Иван Александър е изписан монограм на думата благоверен. Вдясно от фигурата на Михаил Асен е изписан монограм на името Михаил.

Вариант А⁷ – 1 брой.

Върху опако, вляво от фигурата на Иван Александър, е изписан усложнен монограм на думата благоверен (табл. II, 1). Вдясно от фигурата на Михаил Асен е изписан монограм на името Михаил (табл. II, 2).

– Диаметър 20 – 21 мм. Тегло 1,44 г (обр. 4). Спукана и слабо очукана.

Екземплярът от вариант А се отличава с по-добър стил на своите изображения и надписи, от този на останалите 12 монети на Иван Александър с Михаил Асен, влизащи в състава на публикуваната понастоящем част от съкровище.

Вариант Б⁸ – 5 броя.

Върху опако, вляво от фигурата на Иван Александър, е изписан опростен монограм на думата благоверен (табл. II, 3) или негови варианти. Вдясно от фигурата на Михаил Асен е изписан монограм на името Михаил. При три екземпляра той е с формата (табл. II, 2). При останалите два екземпляра този монограм е с формата (табл. II, 4).

– Диаметър 19 – 21 мм. Тегло 1,62 г (обр. 5).

– Диаметър 20 – 21 мм. Тегло 1,54 г (обр. 6).

– Диаметър 18 – 21 мм. Тегло 1,29 г (обр. 7). Част от ядрото е вторично изрязана.

– Диаметър 20 – 21 мм. Тегло 1,61 г (обр. 8).

– Диаметър 19 – 20 мм. Тегло 1,40 г (обр. 9). Местата на монограмите

на думата благоверен и на името Михаил са разменени.

Вариант В⁹ – 7 броя.

Върху опакоето, вляво от фигурата на Иван Александър, е изписан опростен монограм на думата благоверен (табл. II, 3) или негови варианти. Вдясно от фигурата на Михаил Асен е изписан монограм на името Михаил. При пет екземпляра той е с формата (табл. II, 5). При останалите два екземпляра този монограм е с формата (табл. II, 6).

- Диаметър 19 – 21 мм. Тегло 1,51 г (обр. 10). Части от периферията са отчупени.
- Диаметър 20 – 21 мм. Тегло 1,35 г (обр. 11). Части от периферията са отчупени.
- Диаметър 19 – 20 мм. Тегло 1,59 г (обр. 12). Част от периферията е вторично орязана.
- Диаметър 19 мм. Тегло 1,29 г (обр. 13).
- Диаметър 17 – 19 мм. Тегло 1,00 г (обр. 14). Местата на монограмите на думата благоверен и на името Михаил са разменени. Периферията е вторично орязана.
- Диаметър 19 – 21 мм. Тегло 1,22 г (обр. 15). Част от периферията е вторично орязана.
- Диаметър 19 – 20 мм. Тегло 1,35 г (обр. 16). Част от периферията е вторично орязана.

СРЕБЪРЕН ПРЪСТЕН (XIV В.)¹⁰

Пръстенът е с високо кухо столче, с фестониран ръб, върху горната част на който е припоено щитче, което е с формата на шестлистно цветче. Към столчето е припоена широка халка с плоско сечение. От външната страна на халката

са гравирани две плитки успоредни канелюри. Лицето на щитчето е украсено с кръговидни релефни орнаменти – шест по периферията и един в центъра. Тези кръговидни орнаменти са оформени от припоени филигранни осукани нишки, като в средата на всеки от тях има по една едра гранула. По столчето се забелязват слаби следи от позлатяване. Диаметър на халката 22 мм. Височина на столчето 5 – 6 мм. Диаметър на щитчето 15 мм. Тегло 5,69 г (обр. 17 – 18).

Съкровището, част от което публикуваме понастоящем, се е състояло от немалко количество високостойностни златни и сребърни монети. В него очевидно е имало и някакви накити, за което свидетелства единствения пръстен, достигнал до Археологическия музей в София. Монетите и предметите, влизащи в него, са били вложени в глинено гърненце, преди да бъдат заровени в земята. Явно това е било едно фамилно съкровище, укрито от някой доста заможен жител на Ловешко, живял в средата на XIV в.

Най-късните монети, влизащи в запазената част от съкровището, са седемте аспри от вариант В на типа “Иван Александър с Михаил Асен”. Неговото производство се датира в периода между 1345/46 – 1355/56 г.¹¹ Но важно е и обстоятелството, че един екземпляр от петте аспри от вариант Б и четири екземпляра от седемте аспри от вариант В, са с вторично внимателно орязани части от перифериите. При една от тези монети, която е от вариант В (обр. 14), всъщност е орязана почти цялата периферия. Смята се, че това внимателно вторично орязване, е било извършвано след средата на петдесетте години на XIV в.¹² Тогава, в производството на сребърните монети в търновската монетарница, е бил въведен вариант Г на сребърния монетен тип “Иван Александър с Михаил Асен”, при

който тегловният стандарт е бил намален¹³. Затова, всички екземпляри от трите по – ранни варианта на този тип (А, Б и В), които са попадали в държавната хазна, са били вторично внимателно орязвани, за да се приближат теглата им до тези на новоотсичаните монети от вариант Г. Макар че, в публикуваната понастоящем запазена част от съкровището от Александрово, няма нито една монета на Иван Александър с Михаил Асен, която да е от вариант Г, то въпросните пет екземпляра с вторично орязани периферии, ни карат да дагираме времето на неговото укриване след средата на петдесетте години на XIV в. Най-вероятно, закопаването му в земята е станало някъде в края на петдесетте – началото на шестдесетте години на това столетие.

Колективната монетна находка от село Александрово, Ловешко показва, че по времето на нейното укриване, наред със сребърните аспри на цар Иван Александър със сина му Михаил Асен, в паричното обръщение в Търновското царство, все още са участвали екземпляри от златните византийски перпери на Андроник II Палеолог с Андроник III Палеолог. Нискокаратните златни перпери на Палеолозите са всъщност единствените реални златни монети, участвали в паричното обръщение в българските земи през XIV в.¹⁴ Срещашите се в някои колективни находки от това столетие по-стари перпери (от XII–XIII в.), вероятно са били укривани като късове благороден

метал, подобно на накитите от злато и сребро, също понякога влизащи в състава на подобни съкровища¹⁵. Най-късните колективни находки, укрити през XIV в., включващи в своя състав едновременно и златни и сребърни монети, съдържат златни перпери на Палеолозите и сребърни аспри на Иван Александър с Михаил Асен¹⁶. Такова именно е и съкровището от село Александрово, Ловешко, част от което публикуваме тук. Вероятно, златните монети на Палеолозите са участвали в паричното обръщение в българските земи, някъде до края на шестдесетте години на XIV в. Тъй като производството им във Византия е било прекратено след съвместното управление на Йоан V Палеолог с Йоан VI Кантакузин (1347 – 1352), то и притокът им в българските земи трябва да е престанал наскоро след това. Постепенно, те са били изцяло заменени, в състава на местната циркуляционна среда, от сребърните български монети¹⁷.

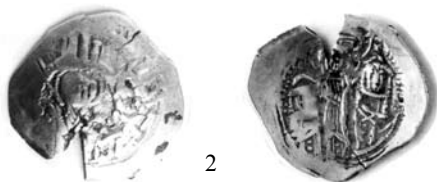
През XIV в., външната търговия на българските области се е осъществявала главно с посредничеството на чуждестранни търговци, преди всичко венецианци, дубровничани и генуезци. Фактът, че в откриваните в България монетни находки от XIV в., не се съдържат никакви други златни монети, освен византийски перпери, показва, че по онова време италианските търговци и дубровничаните, са използвали при търговските си контакти в българските земи, като златни монети, единствено перперите на Палеолозите.

БЕЛЕЖКИ

- ¹ **Т. Герасимов.** Колективни находки на монети. ИАИ, XVII, 1950, с. 322.
- ² Благодарение на любезността на ст. н. с. Боряна Русева от АИМ при БАН, на която изказвам своята голяма благодарност, имах възможността да прегледам тази час от колективна находка и да я подготвя за публикуване.
- ³ **Ph. Grierson.** Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection, vol. V, part II, Washington, 1999, pl. 30, N 502.
- ⁴ **Ph. Grierson.** Op. cit., pl. 30, N 502.
- ⁵ Ibidem, pl. 30, N 503.
- ⁶ **Й. Юркова, В. Пенчев.** Български средновековни печати и монети. С., 1990, с. 125.
- ⁷ **Й. Юркова, В. Пенчев.** Цит. съч., с. 125.
- ⁸ Пак там, с. 125.
- ⁹ Пак там, с. 125 – 126.
- ¹⁰ Описанието и датировката на този пръстен дължа на н. с. Николай Марков от НИМ – София, комуто изказвам своята благодарност.
- ¹¹ **Й. Юркова, В. Пенчев.** Цит. съч., с. 131.
- ¹² Пак там, с. 134.
- ¹³ Пак там, с. 133 – 134.
- ¹⁴ **В. Пенчев.** Още веднъж за съкровището от златни хиперпирони на Палеолозите, намерено в Поморие. Годишник на Департамент Археология – НБУ/АИМ, IV – V, 2000, с. 419.
- ¹⁵ **В. Пенчев.** Цит. съч., с. 418 – 419.
- ¹⁶ Пак там, с. 419.
- ¹⁷ Пак там, с. 419.

1

2

3

Обр. 1–3. Перпери на Андроник II Палеолог с Андроник III Палеолог

4

Обр. 4. Аспра на Иван Александър с Михаил Асен, вариант А

5

6

7

8

9

Обр. 5-9. Аспри на Иван Александър с Михаил Асен, вариант Б

10

11

12

13

14

15

16

Обр. 10–16. Аспри на Иван Александър с Михаил Асен, вариант В

17

18

Обр. 17–18. Сребърен пръстен

Таблица I

1.	Ḳ Ḳ̇												
2.	Δ Η Δ Ν Κ ἰ ῥ Ḳ ἰ Δ-----												
3.	ἰ ῥ Ḳ̇												
4. ἰ ῥ Ḳ ἰ 												
5.	Ν Χ												
6.	<table border="0" style="display: inline-table; vertical-align: middle;"> <tr> <td>---</td> <td>---</td> <td>---</td> </tr> <tr> <td>---</td> <td>---</td> <td>---</td> </tr> <tr> <td>---</td> <td>---</td> <td>---</td> </tr> <tr> <td>---</td> <td>---</td> <td>---</td> </tr> </table>	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
---	---	---											
---	---	---											
---	---	---											
---	---	---											

Таблица II

1.	Ḳ̇
2.	Ḳ̇
3.	Ḳ̇
4.	Μ
5.	Ḳ̇
6.	Μ

PART OF A HOARD OF GOLD AND SILVER MEDIEVAL COINS (14TH CENTURY), FROM THE VILLAGE OF ALEKSANDROVO, THE LOVECH DISTRICT

Summary

Vladimir Penchev

In 1948, a clay vessel with gold and silver coins and adornments from the 14th century was found on the territory of the Aleksandrovo village, the district of Lovech. 3 gold Byzantine coins of emperor Andronicos II Palaeologos with Andronicos III Palaeologos, 13 silver coins of Ivan-Alexander with Michael Asen and 1 silver ring entered the Archaeological Museum in Sofia. Most probably, the hoard was hidden at the end of the 50s and the beginning of the 60s of the 14th century.

This partially survived hoard is the subject of the article.